

**De hoofdbestuurder-bibliothecaris dr Carel Eduard Daniëls van de Nederlandsche Maatschappij tot Bevordering van de Geneeskunst kocht in de periode 1 mei 1911- 1 mei 1912 voor de bibliotheek het boek *A Treatise of the Hypochondriack and Hysterich Diseases*, 3e ed. London. 1733, van Bernard Mandeville. Hij rubriceerde het in de rubriek 'Algemeene en Specieele Pathologie en Therapie'.**

In het *Ned. Tijdschrift voor de Geneeskunde* 1912; 56, blz. 1715-1717, nam hij in zijn 'Verslag van den hoofdbestuurder-bibliothecaris aan de commissie tot het nazien van den bibliotheek' de volgende motivering van zijn aankoop op, waarbij hij zich wat de informatie over Mandeville en zijn werk betreft baseert op de nogal gedateerde Encyclopaedia Britannica van 1911. Daniëls citaten uit Mandevilles boek zijn grotendeels in het Engels, maar hieronder in het Nederlands vertaald.

#### **Dr Daniëls:**

Voor ik verder ga, wens ik u een landgenoot voor te stellen, die u vermoedelijk tot nu toe onbekend is gebleven. En toch was hij de zoon van een collega te Dordrecht [Rotterdam], en heeft daar in 1670 het eerste levenslicht aanschouwd. Aanleiding om u wat van hem mede te delen, geeft mij de aankoop van een door hem geschreven boeken. Het heet *A Treatise of the Hypochondriack and Hysterich Diseases*. By M. de Mandeville M.D. The third Edition. London 1730.

De schrijver schijnt het eerste onderwijs doorlopen te hebben in zijn geboortestad, en al spoedig daarna het onderwijs aan de Erasmusschool te Rotterdam genoten te hebben, waarna hij in 1685 tot verbazing zijner toehoorders een lezing over de geneeskunde (*Oratio scholastica de Medicina*) hield, terwijl als student in Leiden, in 1689 de aandacht trok door zijn redevoering *De brutorum operationibus*. Hij promoveerde in 1691 te Leiden in de geneeskunde op een proefschrift *De Chylosi vitiosa*. Hierop vertrok hij naar London om grondig Engels te leren; daarin bracht hij het al spoedig zó ver, dat men hem algemeen voor een geboren Engelsman hield. Volgens de *Encyclopaedia Britannica* (11de uitgave) 1911 heeft hij zich weinig meer met de geneeskunde ingelaten, doch eenvoudig geleefd van een toelage van enige Hollandse kooplieden, en het geld, dat hij ontving van destillateurs, omdat hij het gebruik van spiritualia met warmte aanbeval. Door zijn welbespraaktheid kwam hij in aanraking met Lord Macclesfield (1710-1718 Pres. Van het Hoog Gerechtshof), die hem op zijn beurt met andere aanzienlijke mannen o. a. met Addison, bekend maakte. Hij is in januari 1734 [1733] gestorven.

De Mandeville heeft zich het meest bekend gemaakt in 1705 door zijn *Fable of the Bees*, een politieke satire, die verschillende drukken beleefde en heel wat pennen in beweging heeft gebracht, en bovendien door verschillende filosofische geschriften. Het enige geneeskundige werk van zijn hand is hierboven genoemd, dat in 1711 en daarna in 1715, 1730 verscheen, heb ik eindelijk kunnen bemachtigen, en wel in zeer goede conditie. Het bestaat uit een voorrede, en drie samenspraken tussen Philopirio, een geneesheer, en Misomedon, zijn

patiënt, welke men ook nu nog met genoegen zal lezen, om hun vorm en hun inhoud. In de laatste uitgave (1911) van de genoemde Encyclopaedia Britannica, zegt John Moncrieff Malcolm, dat Johnson er mee dweept in deze bewoordingen: "Mandeville here protests against merely speculative therapeutics, and advances fanciful theories of his own about animal spirits in connexion with stomachic ferment: he shows a knowledge of Locke's methods, and an admiration for Sydenham".

In elk geval was de schrijver een werkelijk veel wetend doch zonderling man, meer letterkundige dan geneeskundige, maar een die zijn tijd vooruit was in menig opzicht. Een enkel staaltje daarvan om u mijn opvatting te motiveren. Hij spreekt met zijn patiënt, die hem zijn levensloop heeft meegedeeld en al zijn bezwaren geopenbaard heeft, over de verschillende manieren om in de praktijk te geraken, en zegt dan hoe de nieuwerwetse doctoren dit doen.

"Waar zul je tegenwoordig een dokter vinden die een dergelijke visite maakt bij zijn patiënten zoals, wat duidelijk is, de Ouden moeten hebben gedaan om de prachtige prognoses te maken die wij van hen hebben gekregen? Maar dit zou niet alleen een te omslachtige, maar ook vervelende manier zijn om geld te verdienen. Eigenbelang geeft nu betere lessen aan de jonge artsen. Als je niet buitengewoon bent in een van de takken die ik heb genoemd, laat je dan, liever dan je tijd te besteden aan de smerige bedden van arme patiënten en geduld te hebben met de onsmakelijke geuren van een vol ziekenhuis, zelf zien als een geleerde, schrijf een goed of lang gedicht, schrijf een *Latijnse* oratie of vertaal maar iets uit die taal met jouw naam erbij. Als je niets van dit alles kunt doen, trouw dan in een goede familie en je familieleden zullen je helpen een praktijk te krijgen. Of anders wees kruiperig en zorg in het gevele te komen van een half dozijn bekende apothekers, beloof hun massa's medicijnen voor te schrijven, nooit de melodieuze klank van *bolus* te vergeten en laat je recept met een *repetatur tertia quaque hora* galmen als de klokken van de *Effectenbeurs*. Ja, raak maar in de gunst van iemand die een grote zaak heeft en je kostje is gekocht. Of wees anders een onbuigzame partijman, 't is om het even, *Whig* of *Tory*, als je tegen de andere partij maar heftig genoeg bent, etc." "Spreek niemand tegen, doe je mond nooit open zonder een glimlach en geef je hoed geen rust."

"Aldus kun je zien dat er een enorm verschil bestaat tussen de geneeskunst en de praktijk van de artsen. Want mannen maken tegenwoordig er niet zozeer hun studie van om in hun zaak deskundig te worden als wel dat zij dit doen om anderen duur te laten betalen voor datgene wat zij ervan weten, hoe weinig of veel dit ook mag zijn."

Zó schreef De Mandeville in 1730, dus bijna 2 eeuwen geleden. En nu een korte beschrijving hoe hij over apothekers dacht. Hij zegt, na een mededeling van zijn patiënt, dat in Hamburg het aantal der apothekers bij de wet bepaald is, en die alle grote winkels hebben, maar er dan ook drogist bij zijn,

"Hoe groot sommige winkels in *Duitsland* kunnen zijn, weet ik niet, maar dat de meeste van ons zowel een grotere voorraad als verscheidenheid van medicijnen hebben dan die je in de meeste ervan in het buitenland vindt, is

waar, verzeker ik." En na de opmerking van de ander: Gij zijt wel een aartsvijand van de apothekers, vervolgt hij: "Helemaal niet, maar ik probeer onpartijdig te zijn en zou aan iedereen recht willen doen. Dat er goede apothekers zijn, weet ik en ik geloof echt dat velen van hen zeer eerlijke mensen zijn. Maar ik weet ook dat er anderen zijn, die minder nauwkeurig en spaarzamer zijn bij het verstrekken en bereiden van medicijnen dan ze zouden moeten zijn. En een arts die iedereen ervan kan overtuigen om bij zijn eigen apotheker weg te gaan en daarheen te gaan waar hij hen de weg wijst, moet hogelijk worden gewaardeerd."

.....  
"Eerlijk of niet eerlijk, de apothekers kunnen nooit mijn vrienden zijn en ik weet niet hoe ik ze de schuld kan geven. Mijn wijze van voorschrijven is zo weinig aangepast aan hun winst dat zij, als zij beschaafd genoeg waren om me niet belachelijk te maken, ten minste nooit van mijn praktijk zouden kunnen houden. Ik geloof werkelijk dat waar is wat *Arnoldus Villanovanus* zei, dat het bedrog is om samengestelde medicijnen te gebruiken waar enkelvoudige voldoende zijn en dat er van de enkele samengestelde waarvan ik gebruik maak verscheidene zijn die niet in het apotheekboek staan. Deze, zul je zeggen, zouden de apothekers voor je bereiden, als je hun je voorschriften gaf. Dat zouden ze kunnen en willen voor iemand die groot in aanzien en zaken is en fraai schrijft. Maar heel weinigen van hen zouden het de moeite waard vinden om dit te doen voor een arts die waarschijnlijk niet veel koren op de molen brengt, ook al had hij nog zoveel patiënten. Wie zou gestoord willen worden door iemand die over lichaamsoefening en dieet praat en een dodelijke vijand is van medicijnen wanneer het mogelijk is om het daarzonder te stellen?

Ik heb geen mening over siropen of enkelvoudige dranken. De medicijnen die ik geef worden genomen in koffie, thee, wijn, helder water of andere dranken waarmee de patiënten vertrouwd zijn en die gewoonlijk in hun huis of bij de hand zijn. Of als er iets bijzonders nodig is om een medicijn mee in te nemen, schrijf ik een afkooksel of aftreksel van enkele enkelvoudige kruiden voor, in duidelijke taal, wat iedereen thuis kan maken of laten maken waar hij maar wil."

Zó sprak De Mandeville, toen de polyfarmacie haar hoogtijd vierde.

Ik eindig met u hem te leren kennen als wijsgeer.

Op de vraag "hebt gij ooit verlangd naar een grote praktijk", antwoordt hij, "Dikwijls, en ik zou er zeker reeds een hebben, als wensen er een bezorgde".

Maar dan hebt ge zeker nooit getracht rijk te worden en hecht geen waarde aan geld. Daarop is zijn antwoord: "Ik ben altijd matig genoeg geweest, om daartoe geen gelegenheid [aanleiding] te hebben, en ik stel het wel degelijk op prijs, maar ik waardeer het op dezelfde manier als de mensen hun gezondheid, d. w. z. die haar alleen dán appreciëren, als ze haar kwijt zijn."

Lezer, kunt ge u nu voorstellen, dat ik het bezit van dit boek een aanwinst durf te noemen.